

Vallespir 16

REVISTA CULTURAL I LITERÀRIA

Tercera època

Edita el Centre Cultural Català del Vallespir
2022

Què fem pel futur del Vallespir?

La nostra comarca necessita construir un projecte col·lectiu per repensar l'economia, el medi ambient, l'urbanisme, els serveis públics...

5 euros

S. Sors-Bernard
La meua història de l'os

Jean-Pierre Saqué
Roser Fluvià

Teatre El Galliner
La teoria de les gallines

Col·legi de Ceret
Guerres gastronòmiques

Edita:

Centre Cultural Català del Vallespir
www.vallespir.cat

Consell de redacció

Miquel Arnaudès
Roland Bruzy
Montserrat Cailà
Jean-Paul Escudero (director)
Joan Iglesias
Enric Loreto
Xavier Luna-Batlle
Magali Mas-Ferrari
Gentil Puig-Moreno (director honorari)
Maria Teresa Sinyol

Subscripcions i publicitat:

jpescu@hotmail.com

Disseny i Maqueta:

Teresa Sinyol (Figueres)

Impressió:

Imprimerie du Neoulous - Ceret

Portada:

La via verda entre Sant Joan i Ceret

Fotografies:

AD.NL ANP
AECT País d'Art i d'Història
ajuntament.barcelona.cat/lescorts
Axes-Sites
Arxiu El Galliner
Arxiu Enric Fluvià
Lilou Buscato
Montserrat Cailà
Centre de Reproducció de Tortugues de
L'Albera
Pablo Coudré
Alexandre Escudero
Marcel Juanchich
Passé Simple
Piroslife.cat
Miquel Sargatal
Teresa Sinyol
Christian Sola
Suzanne Sors-Bernard
Wikipedia

Il·lustracions:

Jordi Castellvi, Got
Alexandre Escudero
Jaume Gubianas (Auca)

Col·laboradors d'aquest número:

Hervé Bazia
Lilou Buscató
Montserrat Cailà
Jordi Castellvi
Pablo Coudré
Alexandre Escudero
Jean-Paul Escudero
Narcís Garolera
Marcel Juanchich
Serge Montémont
Clara Pedrosa
Angel Rodriguez
Jean-Pierre Saqué
Miquel Sargatal
Suzanne Sors-Bernard
Joan Vilamallà

Correu del lector 16

Des de Morellàs. Una història que sempre canvia i sempre se repeteix, és el títol del vostre editorial del número 15 que diu molt amb poques paraules.

Deixem la primera part, molt justa, però que és com esbotzar una porta oberta. És clar que tot canvia, la història de Catalunya, com la de tot el món, canvia. Més important em sembla la segona part. Sí que se repeteix la història a Catalunya i per Catalunya, i això des de segles i segles. Carlemany amb la seva « Marca Hispanica » fou el pare de la futura Catalunya. Els comtats inicials foren, com se sap, els d'Urgell-Cerdanya, Empúries-Peralada, Girona-Besalú, Osona i Barcelona. Aquí tenim el nucli del que esdevindrà Catalunya en l'època feudal. Això és la « Catalunya Vella ». Va seguir una Catalunya Comtal, però mai a l'edat mitjana, quan varen néixer els reialmes arreu d'Europa, no hi va haver un desig o un menester d'anar més enllà i de crear un títol de rei a Catalunya. Va ser la primera ocasió perduda. L'historiador Philippe Wolff ens explica que aleshores Catalunya ho tenia tot d'un estat-nació, amb institucions democràtiques molt avançades per l'època. Quan van reunir-se Aragó i Catalunya, es parlava del rei d'Aragó i del comte de Barcelona.

Segona ocasió perduda. Fins i tot en el temps de la seva esplendor, Jaume I el Conqueridor, amb els homes i els diners dels catalans, va esdevenir l'amo del Mediterrani. El seu títol era « Rei d'Aragó, Comte de Ribagorça i Comte de Barcelona ». En el cim de la seva potència, deguda sobretot a Catalunya, no va crear mai un regne de Catalunya.

Tercera ocasió perduda. El pitjor encara havia de venir. Amb la sentència de Casp, l'any 1412, el reialme catalano-aragonès tria, per succeir a Martí Primer l'Humà, un príncep castellà i no un comte català, com ho hagués pogut fer.

Quarta ocasió perduda. Els Reis Catòlics Ferran d'Aragó i Isabel de Castella no van fer res per Catalunya. Fins i tot van prohibir-li el comerç amb les Amèriques, que acabava de descobrir Cristòfol Colom. A partir de llavors només hi ha hagut una corona que compta, és la corona de Castella. Tots els fets que van seguir i es van acabar amb el tractat del Pirineus el 1659, varen rebaixar un poc més Catalunya. Espanya se va alegrar molt de veure Catalunya migpartida, i França de tenir una província més en el reialme de Louis XIV, el Rei Sol.

Més a prop de nosaltres, vàrem viure els fets de Prats de Molló, una comèdia ridícula per a conquerir Catalunya amb dos-cents homes mal armats! El 1931, amb l'adveniment de la Segona República Espanyola, els catalans (no tots!) varen tenir l'esperança de la independència. Però quan el president de la Generalitat, Lluís Companys, va proclamar l'Estat Català dins la República Federal Espanyola, el 6 d'octubre de 1934, el poble no va seguir-lo. Condemnat a trenta anys de presó, va ser rehabilitat amb l'amnistia del 1936. El 1939, la República Espanyola va perdre la guerra iniciada tres anys abans amb el cop d'estat dels militars. Companys va ser afusellat i Catalunya va caure en les pitjors hores de la seva vida amb l'establiment de la dictadura franquista. El 1975, mort el dictador Franco, Catalunya hagués pogut aprofitar l'avversió de tot el món contra l'estat franquista espanyol. Els seus líders van pactar amb els hereus de Franco.

Quaranta anys després, se torna a despertar l'independentisme, i se proclama la República Catalana després d'un referèndum popular. La cosa va durar dos dies! Em pregunto si hi ha hagut mai una voluntat política i una adhesió de la majoria dels catalans per la independència. Espanya, que sigui regida per la dreta o per l'esquerra, per una república, per un rei o per un dictador, no ha volgut abandonar mai Catalunya. Això és ben clar i ha estat la seva política des de fa vuit o nou segles. Però quina és la voluntat de Catalunya, polítics i poble, de separar-se d'Espanya? Desconèixer la història condemna a tornar a viure el passat. No és això el que passa a Catalunya?

Andreu Bordaneil

SUMARI

Primavera 2022

- 2 Correu del lector
- 5 Editorial

LITERATURA

- 6 “Los dos Campanars” i Canigó
per **Narcís Garolera Carbonell**
- 8 Tres poemes
per **Àngel Rodríguez Lozano**

LLENGUA

- 9 Guerres gastronòmiques
pels alumnes bilingües del Col·legi de Ceret
- 10 Terres i Gent de Prats de Molló -3-
per **Jean-Paul Escudero**

HISTÒRIA I PATRIMONI

- 12 El Priorat de Santa Maria de Panissars
per **Jordi Castellvi**
- 14 Sant Joan de Pladecorts
per **Clara Pedrosa**

TERRITORI I SOSTENIBILITAT

- 16 El paisatge del Vallespir: un territori de futur
per **Montserrat Cailà Guitart**
- 18 La mobilitat al Vallespir: una necessària revolució
per **Alexandre Escudero**

BIODIVERSITAT

- 20 La tortuga de rierol
per **Hervé Bazia**
- 22 La meva història de l'os
per **Suzanne Sors-Bernard**
- 24 Les Balsamines - El Llipoter
per **Marcel Juanchich**

NOTES DE LECTURA 25

VIDA LOCAL I ARTÍSTICA

- 26 La Teoria de les Gallines
per **Miquel Sargatal**
- 28 Roser Fluvià: una dona d'excepció
per **Jean-Pierre Saqué**

CULTURES D'ARREU DEL MÓN

- 30 El català de la França
- 32 L'AUCA del medi ambient

8

12

16

18

ASSOCIACIONS RELACIONADES AMB EL CCCV

PRATS DE MOLLÓ

Prats Endavant
Delit enim
Velles Pedres i Arrels

SANT LLORENÇ DE Cerdans

Agermanament Sant Llorenç-Tortellà
Esbart dansaire Llorençà
Orfeo de Sant Llorenç de Cerdans

CORTSAVÍ

Cortsaví Sempre
Salvaguarda de Sant Guillem de Combret
Salvaguarda de Sant Martí de Cortsaví
Salvaguarda Torre de Batera

ARLES

Peu Alegre
Amics de Sant Aniol d'Aguja
Alegria
Bell Maig Cantant
L' Amistat sardanista d'Arles
Comité Arlesenc dels Focs de Sant Joan

MORELLÀS

Amics de l'Havanera

REINERS

Cistells i Banastes
Reiners Patrimoni Cultural
Eod Production
Agermanament Reiners-Maçanet de Cabrenys

CERET

Mare Nostrum Musicae
Enraonem
Sem i serem
Escola de Català de Ceret
Camins del Vallespir
Grup d'Arqueologia del Vallespir
Joc de Pilota Nou de Trinca
Mariners del Canigó
Colla sardanista Les Cireres de Ceret
Goig dels Ous

EL VOLÓ

Escola de Català del Voló
Comitè Sant Jordi
ASPAVAROM

SUREDA

Amics del Padre Himalaya

EMPORDÀ I GIRONA

Omnium Cultural de l'Alt Empordà
Amics de la UNESCO de Girona

ELS BANYS

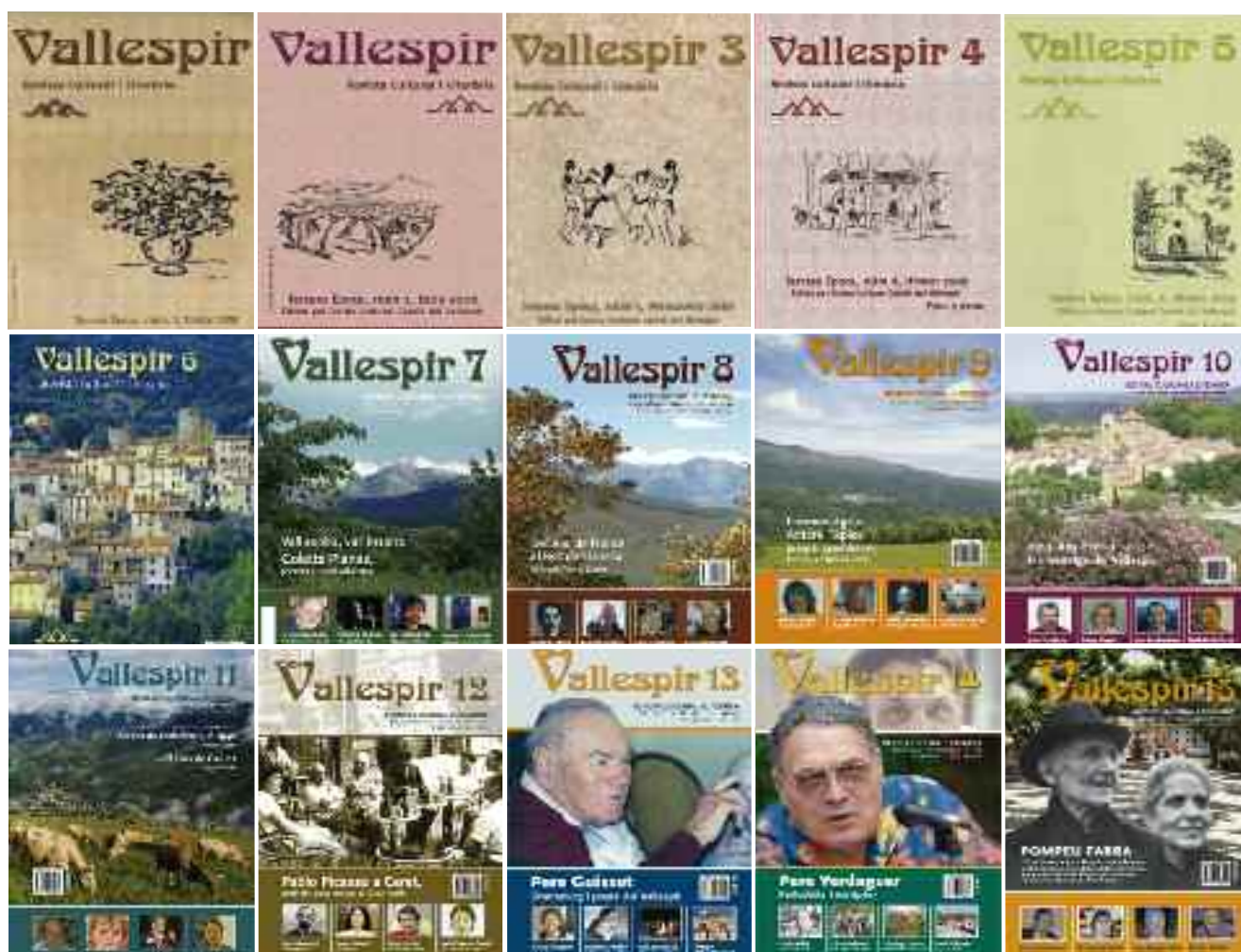
Teatre el Galliner

ARGELERS

FFREEE

El Centre Cultural Català del Vallespir creat al maig de 2004, defensa i promou la llengua i cultura catalanes amb la publicació i difusió de la **revista Vallespir**, les classes gratuïtes de català, l'actualització del portal informàtic, i la **CAT'FESTA**, la gran festa anual transfronterera del Vallespir. Amb aquestes accions, el **CCCV** contribueix a fer conèixer les associacions culturals catalanes i a difondre llurs activitats

EDITORIAL

El Vallespir: un nou paradís català

Fins a la primera meitat del segle XX, el Vallespir era una terra oberta i acollidora de famílies de l'Empordà, de la Garrotxa i del Ripollès. Refugiats polítics i econòmics trobaven casa i feina al nord de la frontera. Aquí es vivia millor. Bosquerols, carboners, llevaires i traguiners omplien uns boscos plens de vida. Fusta per als boters i els fusters, llenya per a tothom.

Els conreus de vinya, blat, olivers, pomers, avellaners, cirerers i hortalissa no deixaven cap feixa erma. Tothom era ric al Vallespir? No. La toponímia encara recorda els pobres. El veïnat de la Pocafarina a Reiners, el veïnat de la Misèria a Montferrer, el veïnat de la Fam a Tellet... Però la gent naixia a casa i es moria a casa, i la família i els veïns ho eren tot: educació, treball i salut. De metges, pocs. De solidaritat, molta. La terra, els boscos i les petites indústries donaven feina a la majoria dels habitants de la vall. De tot això no fa tants anys.

Els pobres d'abans han desaparegut, però ara no hi ha feina al Vallespir. Els boscos han quedat buits i des de Ceret a Sant Llorenç de Cerdans es podreixen milers de castanyers. A les zones més baixes, de les feixes més boniques n'han fet "lotissements". Turistes i jubilats omplen cases que es vendran demà, a d'altres turistes i d'altres jubilats. Els joves se n'han anat. Els que han pogut trobar feina van i vénen cada dia sols en el seu cotxe fins a Perpinyà o més enllà. Hem de fer més ponts i més carreteres per anar a treballar encara més lluny? Les solucions han de venir de fora? De què ens ha servit la crisi de la pandèmia?

Avui dia la terra del Vallespir alimenta molt poca gent. Alguns joves tossuts lluiten amb un ramat, enmig d'aqueixes muntanyes que potser no van ésser de la seva gent... Ara mirem l'Empordà i mirem la Garrotxa: els conreus encara hi són i les empreses també. Perquè l'agricultura i les fàbriques nostres no s'han mantingut?

Boscos immensos perduts i terres ermes no es poden tolerar quan els joves de tot el món es mobilitzen per a una transició ecològica urgent. La bellesa extraordinària del Vallespir exigeix una agricultura i ramaderia adequades. Aquest paisatge únic – que ha de conservar llocs emblemàtics, zones protegides i camins d'excursionisme - s'ha d'obrir cap a un turisme respectuós i de proximitat. D'allotjaments turístics a casa nostra no en falten. La Catalunya del Sud veïna té set milions i mig d'habitants que encara no coneixen les nostres esglésies romàniques ni les aigües clares del Tec... L'obertura cap al sud és una de les claus del futur del Vallespir.

L'excursionisme transfronterer, entre Espinavell i Prats de Molló, Beget i la Menera, Talaixà i Sant Llorenç, Maçanet i Reiners, etc. s'ha de potenciar. El turisme pot tenir un lloc més important en l'economia del Vallespir, però només com a complement d'una riquesa centrada des del Vallespir, per als vallespirencs i no pas com a objectiu únic.

Altrament, la mobilitat amb cotxe, s'ha de compartir amb d'altres solucions, com ara els desplaçaments amb autocar, amb bicicleta, gràcies a un desenvolupament de les vies verdes i també del tren, que podria tornar fins a Ceret, si els polítics del país en tenen la voluntat.

Per construir un futur des de la base del territori, les administracions han de plantar cara al problema de la terra. La primera condició és tornar a donar la seva dignitat a una agricultura per a joves que s'hi guanyaran la vida. La segona, ajudar a recuperar les petites indústries.

En aquest número trobareu mirades sobre el passat, l'actualitat i el Vallespir de demà: articles que parlen de la història de la comarca, de les riqueses que conté, de la biodiversitat que cal protegir, i del futur del que si ho volem tots, pot tornar a ésser un nou paradís català.

“Los dos campanars” i *Canigó*

Narcís Garolera

A la darrereria de l'estiu de 1879 Jacint Verdaguer tingué oportunitat de visitar les ruïnes de l'antic monestir de Sant Martí de Canigó durant una estada al balneari de la Presta, al Vallespir, acompanyant el seu benefactor, el segon marquès de Comillas. L'estiu següent el poeta tornà a passar unes setmanes al mateix balneari vallespirenc en companyia del seu protector, i és de suposar que tornà a visitar també l'arruïnada abadia de Sant Martí, mentre anava perfilant el seu «somni nou», *Canigó*, i en començava a escriure els primers versos.

De 1880 data, efectivament, el primer esborrany autògraf de «Los dos campanars» i és d'aquest mateix any la primera notícia de la redacció de *Canigó*. La impressió produïda per la repetida contemplació d'aquells venerables enderrocs degué resultar decisiva per a una immediata redacció de «Los dos campanars», poema elegíac concebut i escrit amb anterioritat als dotze cants de la futura «llegenda pirenaica».

Pel juliol de 1883, en el curs d'una altra estada a les comarques catalanes de França, Verdaguer visità novament Sant Martí de Canigó, i, potser per primera vegada, altres antics cenobis canigonencs com Marcèvol o Sant Miquel de Cuixà. En aquesta ocasió deixà anotades unes quantes estrofes més de «Los dos campanars» en una de les llibretes de viatge¹.

Sorprenentment, en aparèixer *Canigó* a la fi de 1885, «Los dos campanars» no figurava a l'obra. L'autor n'havia exclòs aquesta composició elegíaca perquè, com dirà més tard, «quan tot lo poema estigué llest, la pobreta se quedà fora», tot i que, anys més tard, reconeix que foren els seus primers versos de tema canigonenc i que, en el pla inicial de l'obra, havien de figurar-hi «com a final de la llegenda».²

Al cap d'un any, però, Verdaguer presentà la composició exclosa del poema canigonenc al certamen anual de la Societat Agrícola, Científica i Literària dels Pirineus Orientals, celebrat a Perpinyà el desembre de

1886. L'elegia verdagueriana hi fou premiada amb una corona de llorer, i poc després apareixia a les planes del setmanari vigatà *La Veu del Montserrat*, que dirigia Jaume Collell.³

L'any 1888 Verdaguer publicà «Los dos campanars», com a poema independent, en el volum *Pàtria*, al costat de la impressionant oda «A Barcelona» i de la cançó, també elegíaca, «La barretina», composta justament durant la seva primera estada al Vallespir l'estiu de 1879. L'any següent, Verdaguer incorporà «Los dos campanars» a la fi de l'edició francesa de *Canigó*.⁴ Finalment, en les edicions catalanes posteriors –de 1901 i 1902, les darreres que publicà en vida–, Verdaguer inclogué l'elegia com a epíleg de l'obra, amb alguna petita modificació textual. En aquesta ocasió, tanmateix, el poeta suprimí la dedicatòria del cant XI al bisbe de Vic i restaurador de Ripoll, Josep Morgades i Gili, i dedicà el poema al futur restaurador de Sant Martí de Canigó, el bisbe de Perpinyà Juli Carsalade du Pont.

Les vacil·lacions de Verdaguer a incloure «Los dos campanars» en el seu poema canigonenc han merescut judicis ben diversos. Segons Josep Maria de Casacuberta,

aquesta composició estava destinada, precisament per la justesa de la síntesi històrica [...] –tan bellament expressiva d'un triple simbolisme: religiós, social i patriòtic–, a ser addicionada al text original de la “llegenda pirenaica” verdagueriana, com a escaient epíleg de la seva acció i feliç concreció dels sentiments i l'ideari que la informen».⁵

Per la seva banda, Joaquim Molas no veu les raons de la supressió, en la primera edició de *Canigó*, dels versos que havien estat pensats com a conclusió general del poema.⁶ En canvi, per Ricard Torrents, el sentiment elegíac per un passat irrecuperable que havia motivat els versos de «Los dos campanars» anà essent progressivament substituït per una visió més optimista, genera-

[...]

**Lo que un segle bastí l'altre ho aterra, / mes resta sempre el monument de Déu;
i la tempesta, el torb, l'odi i la guerra / al Canigó no el tiraran a terra,
no esbrancaran l'altívol Pirineu.**

Jacint Verdaguer, «Los dos campanars» dins *Canigó*, Quaderns Crema, Barcelona, 1995.

dora d'un extens poema afirmatiu, que traduïa amb més fidelitat les aspiracions dels nous dirigents de la societat catalana.⁷

Aquest canvi d'intenció explicaria, doncs, el fet que Verdaguer, que havia transformat uns malenconiosos versos elegíacs en un cant afirmatiu i esperançat, no inclogués «Los dos campanars» en el conjunt de *Canigó*, i menys encara com a conclusió global de l'obra. Tanmateix, com apunta Torrents –que oblida la inclusió del poema en l'edició francesa de *Canigó*, el 1889–, «a les darreries de la vida [Verdaguer] ja no sentí que els planys desolats dels campanars desentonessin en el seu poema» i, per això mateix, els incorporà definitivament com a epíleg de *Canigó*.

La inclusió final de l'elegia dins l'epopeia canigonenca es pot explicar, també, per l'habitual varietat de registres en l'obra literària del poeta de Folgueroles. Collell mateix, en l'eloqüent pròleg al volum verdaguerià *Pàtria*, ja adverteix el lector de les diferències de to entre les diverses composicions del recull:

Mossen Jacinto [...] no té en sa lira la corda patriòtica sols per a celebrar passades gestes y fer lo ploríco sobre generacions mortes, sinó també pera cantar los explets novells de la vitalitat antiga, y enaltir les conquestes del verdader progrés que Catalunya virilment ha sabut atènyer.⁸

«Los dos campanars» és una elegia per la destrucció d'un model de pàtria molt determinat: la Catalunya medieval que havia aconseguit la sobirania nacional de la mà de l'Església. En aquest sentit, el «cor final» del cant darrer de l'epopeia canigonenca té una significació quasi oposada a la de les últimes estrofes de «Los dos campanars». Si *Canigó* es clou amb un crit d'afirmació d'una nova Catalunya, «en la qual –en paraules de Joaquim Molas– conflueixen les inquietuds d'una burgesia en plena fermentació i les d'una Església que pretenia de recuperar la iniciativa», l'epíleg que finalment Verdaguer es decidí a incorporar-hi acaba manifestant tan sols la confiança del poeta en la perennitat d'un espai simbòlic –«l'altívol Pirineu»–, vertebrador de la nacionalitat històrica dels catalans, el qual no podran «esbrancar» ni les calamitats d'origen natural –«la tempesta, el torb»– ni les provocades pels homes –«l'odi i la guerra»–, perquè és «el monument de Déu».

NOTES

¹ Jacint VERDAGUER, *Excursions i viatges*, a cura de Narcís Garolera (Barcelona: Barcino, 1991-1992).

² *Pàtria*. Poesíes de Mossen Jacinto VERDAGUER, [...] (Barcelona: Estampa de Fidel Giró, 1888), p. 202.

³ *La Veu del Montserrat*, any X, núm. 1 (1-I-1887), p. 4.

⁴ Jacinto VERDAGUER, *Le Canigou* [...]. (Paris: Albert Savine, Éditeur, 1889), p. 348-356.

⁵ *Excursions i sojorns de Jacint Verdaguer a les contrades pirinenques* (Barcelona: Barcino, 1953), p. 61.

⁶ *Història de la literatura catalana. Part moderna*, volum VII (Barcelona: Ariel, 1986), p. 273.

⁷ «La primera edició del poema de Verdaguer i la seva història», *Avui*, 25/26-XII-1985, p. 28.

⁸ *Pàtria*, ed. cit., «Prolech», p. XI-XII.

ANTIC MONESTIR DE SANT MARTÍ DE CANIGÓ

COBERTA DE LA PRIMERA EDICIÓ DE CANIGÓ (BARCELONA: TIPOGRAFIA CATÒLICA, 1886)

tres poemes de l'àngel rodríguez

Canigó- Vinyes a Ribesaltes. Wikipèdia.org.

L'Àngel Rodríguez va néixer a Figueres el 1966, on actualment exerceix de professor de Filosofia. Sota el pseudònim d'Àngel Custodi ha publicat diversos poemaris. Amb Somnis de sucre candi (Ed. Columna) guanya el premi Ciutat de Cerdanyola el 1988. El jardí de les oques (Ed. Licàngel) és la seva darrera obra, que ha presentat el 26 de novembre de 2021 al Museu del Joguet de Catalunya.

Canigó

D'un any per l'altre, el cos recorda l'arribada de la neu al Canigó. La gerra del sol vessa la llum oliosa sobre la carena. El paisatge embolcalla el cos. Fa viatge amb els tons de llum i l'olor lluent dels pins. El cos és sensible a l'austeritat, que no és obra de l'home. L'ull ressegueix el dibuix inquietant dels pensaments. Un formigueig recorre el braç. Les cames senten vertigen sense tenir alçada. A la llum del silenci, un vent sense direcció dona vida a l'entorn. És com si llevés. En la posta, el sol emulsiona. S'enllaça la vinya amb l'olivera, les aigües puguen cap a l'aiguaneix, les flors vives del baladre aletegen vora el riu. Arriba sense avís una sensació vagament dolorosa, la de l'acomiadament. Una florada de núvols s'arrossega darrere la collada fins que s'atura un instant enmig del cel, passa avall calmosa i apareix de nou la línia nítida, diàfana del Canigó nevat, talment una muntanya de sal que resplendeix impertorbable en la fosca.

Els carreus del campanar

Errant, tomba la mirada sorpresa des dels cims -els cels de la pensa- vers la blavor dels turons que configuren l'horitzó. De cop, la plana s'estén sota la intensa claredat diàfana del matí: els camps de blat de moro, el gual de la riera i la bassa del rentador, on es reflecteixen uns ulls medusals. Ens empara la franja fosca dels paravents de xiprers i l'horta curulla d'acords vibrants. El carreus del campanar i del claustre romànic il·luminats pel vent leviten en el paisatge. Les remors fugisseres de la font omplen l'hora monacal amb una florida de sons musicals, que es velen amb l'excés de llum. Auspicial, íntim, un aleteig és presagi de tramuntana.

La font de la Deu

Les arrels traven el camí de la font. Un sol perfilat amb compàs projecta l'ombra d'una alzina surera en el mur. Aquí la terra és planera, talment traçada amb un escaire. Tot està quiet, llevat d'una font amagada, d'on brolla el misteri. Una deu de pensaments on es reflecteix la imatge del darrer enigma, com la talla d'una verge trobada en una cova. Perleja la resina en silenci. En somnis, sura l'alzina que endinsa el cos de vellut en l'aigua soma apaivagant la set. Perquè cap alzina és igual a una altra, dibuixem les fulles amb un pinzell finíssim, amb la paciència dels artesans que van posar les lloses a les parets de pedra del front de la terra. Les feixes són els esglaons que ens permeten endinsar-nos a la soledat del bosc, llevar el suro i de l'escorça fer-ne tints.

Caldrà encara enfilat-nos a les branques i, encamellats a l'entreforç de la nit, esperar el trenc d'alba. De cop, es desvetlla un vent que duu veus de les muntanyes veïnes. S'inflama vigorós el raig de llum que davalla ple d'amor tramuntanal. Reposarem sobre una pedra i reprendrem el camí perfumat per l'humus i les flors boscanes. Cada pètal és un fragment del paradís, cada fruit un motiu per la joia, cada arbre una porció de la bellesa del món. Carenarem els turons per veure néixer les onades blanques en el mar llunyà, mentre la llum cau a plom sobre els anys d'una alzina surera.

Guerres gastronòmiques

Col·legi Joan Amade de Ceret

Joves del Col·legi de Ceret, sota el mestratge del professor de català Serge Montémont, van realitzar el Nadal passat, unes felicitacions ben originals. Us en presentem un parell d'exemples:

Lilou Buscató

Entrant

Unes gambes ballaven sobre una sopa de pastanagues, caminant, rodolant i agafant xampinyons tot passant.

Plat

Tot d'un cop, els trossos de porc van arribar per socórrer els pobres xampinyons, interposant-se entre ells i les gambes. Les gambes es van aturar i van ser escortades, a fora del plat, pels espàrrecs.

Postres

Abans de sortir del plat, les pastanagues, van saltar dins la crema catalana, utilitzant les rosquilles per fer un estol. Quan les pastanagues van arribar a la vora del recipient de crema catalana, les rosquilles van prendre vida i van ofegar les pastanagues.

Pablo Coudré

Entrant

Una síndria ballava entre un tomàquet madur, relliscant per aquí i per allà en un gaspatxo.

Plat

Tot d'una va arribar una mar d'oli d'oliva amb un estol de cebes trinxades. El general Vedella anava al capdavant. Sense rumiar-s'ho i sense declaració de guerra, va ordenar l'assalt. Un bombardeig de cebes trinxades caigué sobre les pobres síndries.

Postres

De sobte un torró de Xixona aparegué en el cel. Va baixar en silenci sobre el bastió on les valentes síndries es refugiaven. Sense perdre temps saltaren sobre el plat volador. Quan van ser totes a bord, el torró, tot deixant anar un caramel líquid sobre les tropes del general Vedella, s'allunyà del camp de batalla a una velocitat prodigiosa. El general Vedella es va quedar amb un pam de nas, foll de ràbia.

Terres i gent de PRATS DE MOLLÓ 3

per Jean Paul Escudero

Presentem un nou fragment, el tercer, de les "Notas de actes que se troben a case del Boix ab pergamins".

Entre el record de catàstrofes naturals, el document relata les conseqüències de la revolució francesa i de l'emigració de 1794. Al cap d'uns anys, en el context de decadència de l'imperi napoleònic, parla de la violència del bandolerisme transfronterer.

Tal com es va explicar en articles anteriors, l'ortografia afrancesada del text és el producte d'un lloc i d'una època: el segle XIX. Encara que pugui sorprendre els lectors del segle XXI, no li treu cap valor, però malauradament, ens fa observar més **com escriu** aquest autor que no pas **què** (i en quina llengua realment) escriu. Expressa un conflicte sociolingüístic degut a la pressió molt forta del francès, la llengua oficial de l'administració que representa un nou model, i el seu contrast amb el català, la llengua parlada -probablement l'única- per la gent de Prats de Molló.

Les modificacions aportades són les majúscules, la puntuació i els accents que hem regulat (el document original conservava formes aberrants com ara *rèpublique*, *vèndre*, *exémple*, *Crémadels*, *nébade*, *món-tagne*, *négar*, etc). El comentari lingüístic no és exhaustiu. Complementa les notes dels números 13 i 14 d'aquesta revista.

FONÈTICA: El grup de vocals àtones finals *-ia* es redueix a *-i famili* (família), *iglesi* (iglésia < església), *custodi* (custòdia). És un tret històric del nord-est de Catalunya també present a Mallorca i Eivissa.

SINTAXI: Es conserven pronoms enclítics després dels infinitius com en la llengua clàssica, *embarasarse*, (embarassar-se), *per rescatar-los*. El rossellonès modern ha transformat aquest ordre seguint el model occità i francès, "s'embarassar", "pels rescatar", etc.

LÈXIC: **Batlle**, l'administració republicana fa desaparèixer els batlles i institueix els *maires* [mɛʁɛs], per aquesta raó la paraula francesa *maire* ja apareix en textos catalans del final del segle XVIII. **Casulla**, peça de roba oberta per ambdós costats per a la celebració de la missa. **Custòdia** "custodi", peça d'or, d'argent, etc., en què s'exposa el santíssim sagrament. **Pel sòl**, forma del català del nord i de l'Empordà equivalent a per terra. **Venir** + adjectiu = esdevenir, (la ribera) "va venir grosa"; aquesta construcció usada al nord-est de Catalunya (Empordà, Rosselló, Garrotxa, Vallespir...) també es troba en occità i en castellà.

Pel que fa interferències lexicals, el mot "**récolte**" és a dir collita, d'origen incert, coincideix amb l'occità i el francès. "**Comandant de la place**" del llenguatge militar francès. "**Estragos**" = estralls, destrucció, del castellà.

“Lain (= l'any) 1793 entraren los espanhols a Fransa y restaren fins lain 1794 y cuant baren sen tornar [a] Espagne, molts françesos los seguiren per aver servit de batlles o altres places y alavores a França [fou?] un temps republique y varen vendre los bens de tots los que avien seguit los espanhols y perquè servesqui d'exemple a la famili Planes y altres de no embarasarse ab afferes de [...] ni abandonar la patrie y los bens per dinguna causa. Nota de las masades y bens que se [vingueren?] La masade de las Quaroses Martí, St Salvador que ere de la segnore Martina, La masade de la Portelle de la segnore Martí, La masade del Cortal den Cremadels [= Cremadells], La Boxeda den Cremadels, Can Cent francs den Cremadels, Rosignol den Coste ysern, Can Molins den Coste Isern, La Costa idem, al Casals de la dame [Parrot?], Lastamariu idem, al Casot idem, Gironelle den Villanove, al Borgat idem, Nogardel idem [= Noguerdell], Cal Marrà den Trincharie, Las Conques den Trinxarie, La Casse [= Casa] demon den Coste Izern, al Roure de don Juan Guanter, Tallet de don Juan Guanter “

... “Lo die 19 maigt de 1803 caigué une nebade que ni abie un pam y migt. Los blats eren al pun de fluri y los ba ajaure pel sol que crèyem que no balrien res, y se tornaren alsar y agué une forte récolte.

- Lo die 19 mars 1813 los espanhols entraren en la bille de Prats per surprise que a lentrade mataren six païsans que la major part feyen garde per falta de tropa y mataren lo comandant de la place al pon den Pascot y pillaren la ville y després sen manaren une trantene domes que per rescatarlos se feren pagar une cuntributio de cinquante mils françs.

- Lo die 24 juliol de [1813?] los espanhols entraren per segone vegade al terme de Prats que envastiren lo veinat del Coral y lo veinat del Xatart, la Preste y Sant Salvador y feren moltes atrocitats. Mataren [l'areu?] Cural y la sue muller, y pillaren la iglesi del Coral y la de St Salvador que a dite capelle de Sant Salvador sen portaren la custodi y demés plate [= plata] que la cubrarem de [...] pagan cent cinquante liures y dos casullas de las millos [= millors]. A la Presta cremaren buit cases y mataren dos homes.

- Lo die 25 8bre [= octubre] 1814 comensà a nevar a la montagne, y lo die 26 la neu arribà fins la case del [...] y lo die 27 commensà une innondatio daigue que ploqué quatre dies sens descontinuar y lo matí de Tots Sans sen deixà y dit aiguat feu mols estragos particularment en la ribere de la Percigola. y lo die que commensa ab neu, tot nevan va fer un temporal de trons y la ribere de la Presta també va venir grossa que al Bains [= als Banys de la Presta] se va negar un tal Pere Villar [...] de la ribere del Tech.”

Bibliografia:

Escudero, Jean-Paul. “Onomàstica del llibre de *Notas de actes que se troben a case del Boix ab pergamins de Prats de Molló*”, dins *Onomàstica. Anuari de la Societat d'Onomàstica* 6, Barcelona, 2020.
<http://www.onomastica.cat/anuari-onomastica/>

El priorat de Santa Maria de Panissars

(El Pertús – La Jonquera)

Jordi Castellvi

El coll de Panissars, entre Rosselló i Empordà, fou durant molt segles el pas més important entre Gàl·lia i Hispània i, més tard, entre les comarques del Rosselló i de l'Empordà. En aquest lloc, a l'època romana, es reuniren les vies Domitia i Augusta al peu del trofeu de Pompeu, que va ser construït el 72-71 aC, al límit de les províncies de Gàl·lia Transalpina i d'Hispània Citerior (després Narbonesa i Tarraconesa). A la fi de l'antiguitat, el monument va servir de pedrera per edificar les fortificacions de les Clausurae (Les Cluses). (Vegeu l'article precedent : Entre Gàl·lia i Hispània, el trofeu de Pompeu..., a Vallespir 12, 2016, p. 12-13).

Durant uns segles la història del pas es perd fins al començament de l'edat mitjana. Durant l'alta edat mitjana, sobre les ruïnes del monument romà, s'establí una petita comunitat rural que depenia de l'abadia benedictina de Santa Maria d'Arles, al Vallespir. El lloc es documenta per primera vegada el 878 i després el 881. Al segle X, un conjunt de vint-i-quatre sitges recorda l'ocupació de l'indret i la instal·lació propera de cases de pagesos. Aquestes sitges van ser abandonades i curullades amb terra i pedres en el moment de la construcció de l'església romànica cap al 1011.

El plànol d'aquesta església és el d'un edifici de tres naus, orientat cap a l'est però allargat en direcció nord-sud (pla oblong o « barlong »), que és l'eix del basament oriental del trofeu. Les dimensions fora del cos de l'edifici són de 15,80 m E-O per 13,40 m N-S.

L'únic absis fou construït contra el parament oriental del basament romà fet de carreus de pedra sorrenca.

Aquests carreus foren recuperats a la darrereria del segle XVII per a la reconstrucció del castell francès de Bellaguarda. L'absis tenia un nivell inferior o pseudo-crypta decorat amb pintures romàniques avui esborrades, i un nivell superior o cor, situat 1,40 m per damunt de la nau.

Aquesta nau es dividia en tres: una nau central i dues laterals, més estretes. És possible que la central fos més alta que les laterals amb un teulat a dues aigües o doble pendent cap al nord i cap al sud. Efectivament, les restes al sòl de pilastres de pedra sorrenca provarien que l'església tenia una carcassa de fusta per a sostenir el teulat de teules; la llosa estava reservada únicament a la cobertura de l'absis.

A la fi del segle X, l'església de Santa Maria de Panissars havia passat del patrimoni de l'abadia d'Arles a la de Ripoll, a la Catalunya del Sud. El 1097, és esmentada com a priorat, funció que assegurà fins a la seva destrucció definitiva a partir del 1679, quan serví de pedrera per a la reconstrucció del castell de Bellaguarda.

Amb l'església, el priorat tenia dependències: un nàrtex a l'oest (atri d'entrada) que servia de lloc de descans per als pelegrins que feien el camí de Sant Jaume (Santiago de Compostel·la); un claustre al sud, on s'han trobat trossos de columnes i capitells; dues habitacions amb pis – es pot veure l'inici d'una escala –; una cuina, amb restes d'un forn de pa i una xemeneia gran...

Les excavacions també han revelat unes àrees d'inhumacions: a la capçalera de l'absis, a l'oest de la nau dins el nàrtex condemnat al segle XVI, al nord-oest

VISTA AÈRIA DE LES RUÏNES DEL PRIORAT DE SANTA MARIA DE PANISSARS, SOBRE ELS FONAMENTS DEL TROFEU DE POMPEU I LA VIA ROMANA. FOTO DRON2013-PASSÉ SIMPLE. EL COLL DE PANISSARS

sobre un tros de l'antiga via romana, més unes tombes aïllades, o sigui tot plegat un miler d'individus.

Per fi, sobre la carena, a l'oest del priorat i dependents d'ell, s'estenia un veïnat de quatre o sis cases i, uns 200 m al nord, el mas de Panissars. Aquest poblat i el priorat, foren completament abandonats entre el segle XVI i el XVII, excepte el mas que tingué vida fins a mitjan segle XX. Totes aquestes construccions avui arruïnades, van desapareixent actualment sota les romegueres i les bardisses.

Durant l'edat mitjana i fins a la Retirada de 1939, Panissars va servir de pas entre els dos vessants del Pirineu. Va ser el pas principal des de l'època antiga fins al tractat dels Pirineus. Per aquí, van passar Pompeu, Cèsar, i tants altres personatges cèlebres de la història, com també anònims, pelegrins del camí de Sant Jaume, o gent desarrelada que fugia de les guerres.

En la tradició històrica catalana, mantinguda viva al sud, el nom de Panissars evoca la batalla de Panissars. És aquí, dins del priorat, que es va refugiar, la nit del 30 de setembre a l'1 d'octubre de 1285, el rei de França, Felip l'Atrèvit, de retorn de la seva croada perduda contra Pere III el Cerimoniós, rei d'Aragó. La situació particular del priorat, en aquella època entre els dos reialmes de Mallorca i d'Aragó li va permetre de tenir un paper diplomàtic entre aquests i els seus aliats; així, dins de l'església de Santa Maria, el 30 de gener de 1298, es reuniren representants francesos i catalans per a preparar les condicions del tractat d'Anagni.

El jaciment de Panissars va sortir definitivament de l'oblit a la fi dels anys 1970 gràcies, primer, a la professora Marie-Louise Blangy, resident a Riunoguers, i a les associacions "Pertusiana Salvaguarda" i "Rempart". I posteriorment, gràcies a les excavacions que vam poder fer del 1984 al 1993, sota la nostra direcció, coordinada amb la dels professors i arqueòlegs Josep Maria Nolla (Girona) i Isabel Rodà (Barcelona).

PLÀNOL DEL JACIMENT DE PANISSARS.

Ruïnes romanes en roig:

1. Via romana.
2. Basament oriental del trofeu.
3. Basament occidental.
4. Formigó romà (opus caementicium).

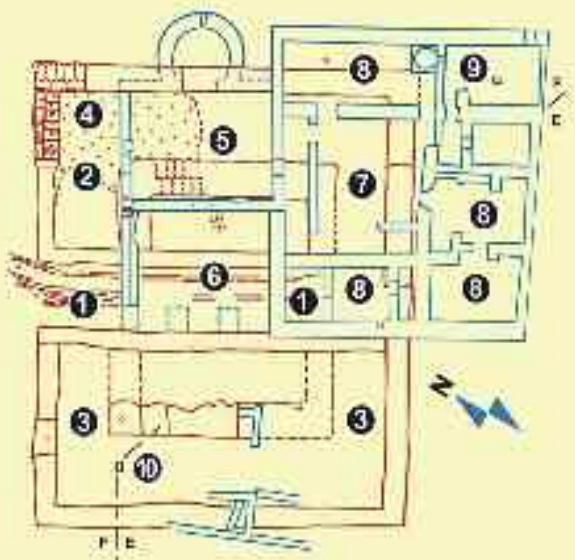
Ruïnes medievals en blau :

5. Església.
6. Nàrtex.
7. Claustre.
8. Dependències.
9. Cuina.

D'època Moderna :

10. Línia fronterera des del 1764.

Doc. Castellvi, Got, 2002.

EN AQUEST LLOC, A L'ÈPOCA ROMANA, ES REUNIREN LES VIES DOMITIA I AUGUSTA AL PEU DEL TROFEU DE POMPEU

SANT JOAN DE PLADECORTS

Al bell mig de la plana del Vallespir

Clara Pedrosa

Tècnica de gestió de patrimoni

AECT País d'Art i d'Història Transfronterer Les Valls Catalanes

Sant Joan de Pladecorts, antigament conegut també com Sant Joan de Pagès, és al centre de la plana vallespirenca, entre les dues poblacions més grans de la zona, Ceret i el Voló. Possiblement l'heu travessat, una mica sense ser-ne conscients, entrant o sortint de la comarca. Potser des de la carretera us ha cridat l'atenció l'alta xemeneia de la bòbila de Santa Marcela, una empresa més que centenària que encara avui fabrica i cou cairons, teules i maons amb mètodes semi-industrials, i que aprofita les bones condicions climàtiques (sol, poc fred i molta tramuntana) i geològiques de la zona. De ben segur en coneixeu els llacs i hi heu anat, qui sap, a passar una tarda agradable o a banyar-vos-hi un dia de calor d'estiu.

I no obstant, Sant Joan de Pladecorts és poc conegut. Si decidiu entrar-hi amb el cotxe, travessareu el centre històric de la vila – els últims anys ha crescut molt a través de nombroses urbanitzacions- curiosament, per la part més “nova”, aquella de les ampliacions fora-muralls dels s. XIX i XX: cases de menestrals, antigues fàbriques de taps de suro, magatzems... ens parlen d'una vila plena de vida i activitat.

Però si voleu trobar els orígens de la vila, haureu de tirar carretera enllà, en direcció Morellàs, fins a l'església de Sant Joan, ja a la sortida del poble.

Les primeres mencions del lloc, del s.X, es vinculen a aquest edifici.

Envoltada pel cementiri, la construcció actual podria conservar elements de la primera església preromànica, però és

eminentment un edifici romànic molt transformat al llarg del temps. A mode de gran palimpsest, podem llegir la història de la vila al llarg dels segles i els estils artístics: arcs romànics, làpides sepulcralcs gòtiques i retaules d'altar barrocs...

Al voltant de l'església de Sant Joan es va originar una primera cellera i per tant, un nucli de població, però ben aviat un segon nucli es va conformar uns centenars de metres més enllà, dalt d'un tossal que s'alça a la riba esquerra del Tec, que seria el que originaria el poble actual. L'accés des de la plaça de la República, dominada pel bonic l'edifici de l'antic ajuntament, ens ofereix unes vistes fantàstiques de la vall del Tec alhora que ens permet travessar una porta de l'antiga muralla coberta en part amb una volta de maons.

LA BÒBILA DE SANTA MARCELA FABRICA CAIRONS, TEULES I TOTA MENA DE MATERIALS CERÀMICS PER LA CONSTRUCCIÓ AMB MAQUINÀRIA I MÈTODES DEL SEGLE PASSAT

L'any 1189 el rei Alfons d'Aragó, dit el Bataller, autoritza la construcció d'un recinte fortificat en un espai on segurament ja hi havia alguna mena de casa forta o "palau": aquest és l'origen del castell de Pladecorts i de la seva cellera. L'organització d'aquesta cellera castral és interessant pel seu disseny ortogonal, amb carrers en paral·lel i de mides regulars i ordenades, fet que demostraria que es va construir de manera planificada, un fet prou excepcional pels testimonis urbanístics que conservem de l'època. Del castell, en queden algunes sales i espais: la capella castral, una torre mestra que avui fa funció de rellotge de la vila – restaurada per l'arquitecte del castell d'Aubiry, Viggo Dorph-Petersen- o les estances que acullen l'exposició permanent de l'artista local Laurent Riberat. Però el més icònic, sorprenent i imperdible és el claustre o pati d'arcades, molt malmès l'últim segle i

del qual només en queden clarament visibles tres filades del doble pis arcad. L'estil i els materials ens recorden els palaus gòtics de les ciutats, especialment de Perpinyà, i es diu que era un dels castells d'estiu dels reis de Mallorca.

Des de la plaça dels Valls, estirant-se cap a la plana, tornareu a posar els peus a la part menys vella del nucli antic. Aquí els carrers s'eixamplen una mica, sense perdre caràcter ni màgia, i els colors pàl·lids de les façanes, el color dels maons i els balcons de fosa ens instal·len en l'estètica urbana pròpia de la plana rossellonesa. Vila encara avui principalment agrícola, el paisatge del municipi el dibuixen camps de vinyes i fruiters. I pels voltants de les cases, petits horts ufanosos, regats pel canal que beu del Tec, donen encara més encant a aquesta petita vila d'aigua, llum, terra, flors i vent.

1 - LÀPIDA SEPULCRAL DE MARBRE DEL S. XIII (1225), AVUI ENCASTADA EN UN MUR EXTERIOR DE L'ESGLÉSIA PARROQUIAL DE SANT JOAN. DECLARADA MONUMENT HISTÒRIC L'ANY 1908 AECT PAHT

2 - POSTAL DE PRINCIPIS DE SEGLE DELS ARCS DEL CLAUSTRE DEL CASTELL DE PLADECORTS. LA DIFERENT PROPIETAT DE CADA SECCIÓ O ALA DEL CLAUSTRE HA DUT A LA DESTRUCCIÓ DE BONA PART DELS ARCS I AVUI NOMÉS SE'N CONSERVA UN TRAM MOLT PETIT.

El paisatge del Vallespir, un territori de futur

Montserrat Cailà Guitart

Coneixem bé el paisatge del nostre Vallespir? Sabem totes les riqueses que s'hi amaguen?

El nostre territori s'ha anat construint al llarg de molts segles. El temps i les persones que l'han ocupat hi han anat deixant la seva empremta.

El paisatge del Vallespir és singular, únic. De l'alta muntanya i de les terres baixes, dels còrrecs capriciosos i del riu cabalós, de les viles emblemàtiques i dels masos perduts, dels boscos feréstecs, de les fonts i dels camps de conreu, dels corriols costerosos i de les vies verdes... I dissimulades en la natura, oblidades, les restes del nostre patrimoni: barraques de pastor, parets de pedra seca, antigues mines i pedreres, molins, torres i castells...

La rica història medieval del Vallespir com a lloc de pas i d'explotacions mineres des de l'antiguitat ha deixat castells o restes de castells a quasi tots els pobles: a Montferrer, a Prats, a Cortsaví, al Portús, a Montboló, a Reiners, als Banys, a Arles, a Serrallonga, i també a Tellet, a Montalbà, a Palaldà, a Morellàs, a Sant Joan...

Aquests castells catalans foren majoritàriament bastits cap als segles X i XI. Normalment eren l'arranjament progressiu de defenses naturals on els homes tenien costum de refugiar-se en cas de perill. Eren el centre de comandament d'un territori i lloc de vigilància i observació dels intercanvis comercials.

Què queda avui dia d'aquelles construccions d'època romànica? Algunes, com el castell del Pertús, van ser destruïts o transformats per l'exèrcit francès al segle XVII, moltes van anar desapareixent al perdre la seva funcionalitat i d'altres, com el castell de Montferrer, han guardat algunes parets a l'espera d'una possible restauració.

A les comarca veïnes del sud, els empordanesos han entès que el paisatge és un bé preuat per a la dinamització de l'economia, sortint del turisme de masses. Com a exemple l'inventari de les barraques de pedra seca per ser incloses dins del Patrimoni

FOTO SUPERIOR: TAULA D'ORIENTACIÓ AL CASTELL DE REINERS (2019)

FOTO INFERIOR: ESPITLLERA DEL CASTELL DE MONTFERRER (CH. SOLA)

Arquitectònic de Catalunya. Les institucions vallespi-
renques poden impulsar també l'avenir de la nostra
comarca fent brillar aquests tresors amagats: amb la
preservació de la natura, l'arranjament de camins de
passejada, la creació d'itineraris d'excursió, el redes-
cobriment dels noms de lloc. Cal saber on trobar el
finançament, i pensar la comarca en el seu conjunt
per facilitar el flux de turisme verd del nord i també
del sud, cal treballar transfrontererament.

Les accions del País d'Art i d'Història Transfronterer
Les Valls Catalanes, dins del projecte POCTEFA-
Patrimcat, són un bon exemple d'una iniciativa d'a-
questa mena. Amb ajuts europeus, de la Regió i del
Departament, del 2014 al 2020, Morellàs, Reiners,
Arles, St Llorenç, Prats, el Voló i Serrallonga han
pogut valoritzar part dels seus edificis històrics.

Dins d'aquest programa, Reiners va associar la res-
tauració de les restes del seu castell medieval amb
l'arranjament del camí ancestral que, travessant la
cadena pirinenca l'uneix amb Maçanet de Cabrenys.
De Castell a Castell (*De Château en Château*) va ser
el nom d'aquesta operació que ha lligat el de Reiners
amb el de Cabrera i el poble de Maçanet. Un itine-
rari que es podria allargar enllaçant altres castells cata-
lans del Vallespir i l'Empordà.

Un altre projecte en curs en aquest sentit, animat
per la Casa de la Generalitat a Perpinyà i amb el suport
del *Departament dels Pirineus Orientals*, és la creació
d'un desplegable i un mapa de camins transpirinencs
entre el Vallespir, l'Empordà i la Garrotxa.

Benvingudes siguin aquestes iniciatives que actuen
per al futur de la nostra vall presentant els seus atrac-
tius a un turisme respectuós. Les ofertes de natura i

patrimoni es poden combinar amb les de serveis,
artesanat, gastronomia, productes de la terra...

El nostre paisatge té tots els ingredients per atreure
un públic de qualitat si en tenim cura i sabem promo-
cionar les immenses riqueses que conté. Si treballem
amb el coneixement i respecte de les nostres arrels,
pensant en el demà, de manera conjunta entre els
diferents actors del territori (associacions, empreses,
propietaris, institucions ...), entre tots podem ajudar
a dinamitzar una economia rural encallada.

OBRES DE CONSOLIDACIÓ DE LES RUÏNES DEL CASTELL
DE REINERS 2016-2019 (AXES-SITES)

CAMÍ TRANSFRONTERER DE REINERS A MAÇANET DE CABRENYS

LA MOBILITAT AL VALLESPÍR: UNA NECESSÀRIA REVOLUCIÓ

Alexandre Escudero

EXEMPLE D'UNA ROTONDA HOLANDESA QUE REFORÇA LA SEGURETAT DELS CICLISTES
(WWW.AD.NL ANP)

MAPA DE LES INFRAESTRUCTURES NECESSÀRIES PER A LA
(ELABORACIÓ DE L'AUTOR)

Fa uns anys la comunitat científica ja alertava sobre els efectes d'un canvi climàtic imminent. Avui, ja comencem a constatar aquesta nova crisi mundial. Si volem minimitzar les conseqüències devastadores de l'escalfament general del planeta, hem d'actuar al més aviat possible. Però els reptes del nostre segle no es resumeixen només a reduir les nostres emissions de gasos d'efecte hivernacle. També haurem d'aprendre a viure millor amb menys mitjans. I això passa per transformar radicalment els nostres costums, canviant la nostra forma de produir, de consumir, i de desplaçar-nos. Aquest darrer punt, és sense dubte un dels més interessants, ja que són els transports els que més contribueixen a les emissions de gasos d'efecte hivernacle. A l'Estat francès, 30% d'aquestes emissions provenen de la circulació de persones i mercaderies!. Interessem-nos doncs en les solucions per moure'ns de forma més sostenible.

Per les llargues distàncies, s'ha de privilegiar el tren i evitar el cotxe i l'avió. Per als desplaçaments quotidians, entre 10 i 50 quilòmetres, per anar a treballar per exemple, es pot fer servir el transport públic, ja sigui l'autobús o el tren. Si no existeix cap opció d'aquestes, es pot compartir cotxe (i millor si és elèctric). Per viatges curts, de menys de 10 quilò-

metres, es pot anar en bicicleta o en bicicleta elèctrica, o fins i tot a peu si la distància és inferior a 3 quilòmetres. Mirem ara com es pot aplicar això al Vallespir.

Pot semblar estrany però en aquest sentit tenim molta sort. En una vall, els desplaçaments són més fàcils d'organitzar perquè majoritàriament es fan seguint el trajecte del riu. A més, el Vallespir comporta dues infraestructures que ens podran ajudar molt. La primera és l'antiga via del tren entre Ceret i Elna (i més enllà, Perpinyà). La segona és la via verda que enllaça els pobles d'Arles fins al Voló.

La via del tren funciona encara entre Elna i el Voló ja que hi circulen trens de mercaderies. La via continua fins a Ceret, però està en força mal estat. La idea seria de reobrir al servei de viatgers la línia de tren entre Perpinyà i Ceret amb un mínim de vuit connexions diàries en cada sentit. Marcaria parades a Ceret, la Zona Tec-Ulric, Sant Joan, el Voló, Banyuls dels Aspres, Brullà, Elna i Perpinyà. Seguint el model de la línia Perpinyà-Vilafranca de Conflent, els trajectes podrien tenir una tarificació única de 1 euro, amb abonaments de 40 euros al mes (contra 5 euros per trajecte i 200 euros al mes si es fa servir el cotxe!). D'aquesta manera, el tren

... el futur de la mobilitat al Vallespir s'ha de determinar en els propers anys

TRANSFORMACIÓ DE LA MOBILITAT AL VALLESPİR

EL TREN DEL FUTUR AL SEU PAS PER CERET (www.change.org/p/madame-carole-delga-réouvrez-la-ligne-de-train-céret-elne-perpignan)

es pot convertir en una solució privilegiada per tota la gent del Vallespir que treballa a Perpinyà, però també per la gran majoria de viatges entre pobles allunyats del Vallespir.

A l'estació de Ceret, s'haurà de crear una zona multimodal per permetre d'estacionar bicicletes, cotxes i agafar l'autocar per anar cap a l'Alt Vallespir. Un autobús connectaria l'estació amb el centre de Ceret. La clau serà també de poder arribar a l'estació en bicicleta. Això ens porta a parlar de les adaptacions a les carreteres per desenvolupar l'ús de la bicicleta.

La bicicleta ha d'esdevenir el mitjà de transport més utilitzat pels desplaçaments de menys de 10 quilòmetres. Per això, s'ha de permetre als ciclistes d'utilitzar la via verda que travessa tot el Vallespir per anar del domicili fins al lloc de treball o a comprar. El problema és que la via verda no està molt ben connectada amb tots els nuclis urbans. Aquest punt feble es pot resoldre creant uns carrils ciclistes sobre alguns trams de carreteres existents. Una persona que visqui a Sant Pau, al municipi de Reiners, i vagi a treballar en bicicleta a la zona industrial Tec-Ulric a Ceret, utilitzaria la via verda i les diferents noves vies ciclistes en un trajecte de tan sols 20 minuts.

Una altra de les claus per poder fer servir la bicicleta per als trajectes del dia a dia, és de reforçar la seguretat de les cruïlles i les rotondes entre les carreteres i la via verda. S'haurien de modificar algunes rotondes a proximitat de la via verda i dels nuclis urbans seguint el model de la "rotonda holandesa". Als Països Baixos la gran majoria de les rotondes permet a les bicicletes de fer una volta més gran que els cotxes. D'aquesta manera, es redueixen els angles morts i el riscs d'accident entre cotxes i bicicletes.

Totes aquestes transformacions responen al repte contemporani de reducció de les emissions de gasos d'efecte hivernacle del sector del transport. Per un desplaçament de curta distància, el cotxe n'emet 10 vegades més que el tren, i 100 vegades més que la bicicleta elèctrica! Així mateix també permeten d'evitar projectes inútils, destructors i de curt termini, com la construcció del quart pont de Ceret, de més de 40 milions d'euros, quan la reobertura de la línia de tren (i doncs la utilització d'un pont ja existent) es podria fer per només 35 milions d'euros.

En definitiva, el futur de la mobilitat al Vallespir s'ha de determinar en els propers anys, i per això ara és el moment d'exigir als poders públics que prenguin decisions que vagin en el bon sentit.

La tortuga de rierol al Vallespir

Hervé Bazia

El nostre territori català conserva una biodiversitat única però a la vegada amenaçada. És responsabilitat nostra mantenir-la i, si de cas, recuperar-la. Quan els científics ens expliquen que les espècies disminueixen i que algunes desapareixen definitivament, la raó vol que la societat reaccionï. La presa de consciència s'està fent però el declivi de la biodiversitat roman.

Parlarem en aquest article d'una família d'animals que genera simpatia entre la gent, però al mateix temps bastant desconeguda: les tortugues autòctones. A la Catalunya del Nord en trobem tres espècies, de les quals dues són d'aigua i una terrestre:

La tortuga mediterrània (*Testudo hermanni*), considerada extinta a la Catalunya del Nord. Se'n troben alguns exemplars escampats a les parts baixes de l'Albera. És una tortuga terrestre habitant de la màquia.

La tortuga d'estany (*Emys orbicularis*) és una tortuga aquàtica, que manté la seva única població a la Catalunya del Nord en una bassa al terme del Barcarès. A Europa té una repartició geogràfica molt extensa.

La tortuga de rierol (*Mauremys leprosa*) fa poc encara era considerada present a la Catalunya del Nord només a la conca de la Vallàuria (terme de Banyuls de la Marenda). És d'aquesta tortuga que parlarem aquí, perquè és aquesta la que podem trobar al nostre Tec. La tortuga de rierol és:

LA TORTUGA DEL VALLESPÍR

DESCRIPCIÓ

La tortuga de rierol és una tortuga de talla mitjana: entre 12 i 20 cm. Les femelles són més grans que els mascles.

La closca té una forma més o menys quadrangular.

Pel que fa als colors, notem el bru oliva o ocre en els adults, amb petites taques carabasses

en el centre de les plaques en els

individus joves. Cap, extremitats i cua són

d'un color verdós. Trobem quatre o

cinc ratlles longitudinals de color

taronja al coll i a les potes davanteres.

Una petita taca carabassa és visible just

rere de cada ull. El color de la closca

dels adults prové d'unes algues

que s'hi dipositen.

Es poden trobar

lleugeres

variacions de

colors

lligades al tipus

de medi ambient

on viu la tortuga.

Fotografies:

CENTRE DE REPRODUCCIÓ DE TORTUGUES DE L'ALBERA, A GARRIGUELLA

BIOLOGIA I ECOLOGIA

La tortuga de rierol és un rèptil i, com a tal, necessita l'escalfor del sol per assolir la seva temperatura òptima de funcionament, situada entre 26 i 32 graus. Així la podem veure escalfant-se sobre una roca o un tronc. Un cop activat el seu metabolisme, se'n va a l'aigua per alimentar-se.

Es una espècie principalment carnívora. S'alimenta d'insectes aquàtics, petits peixos, larves d'amfibis, crustacis, animals morts. Els agraden molt les carronyes. També pot menjar una petita quantitat de matèria vegetal. No té dents, però s'ajuda de les potes del davant i del seu bec afilat per trossejar els aliments.

L'espècie és ovípara i la femella pon una desena d'ous a partir de final de maig. Per fer-ho, busca un lloc un poc sobrealçat a una distància d'un màxim de 20m a 30m de l'aigua. Tant els ous com els individus joves pateixen una predació molt forta.

És poc exigent pel que fa a l'hàbitat aquàtic on viu, sigui per la seva configuració, el seu règim hídric, el seu substrat, la vegetació de les ribes i, en una certa mesura, la qualitat de l'aigua. És present en diferents tipus d'aigües però s'estima més les basses o els rius permanents amb gorgs o zones de poc cabal. També la trobem als rius no permanents. Pel que fa al Tec, aquesta tortuga hi és més present a l'estiu. En canvi a l'hivern té tendència a migrar cap als còrrecs, les basses o els estanys. Té una fase d'hivernació durant el període fred.

REPARTICIÓ

La tortuga de rierol és present al gran Magrib i a la Península Ibèrica. La seva població a França és limitada a la Catalunya del Nord, prolongació de la del Sud. Potser no arribem a mil individus a casa nostra.

Al Vallespir, la podem trobar com a més amunt fins a Reiners. Un punt d'observació privilegiat és el dels estanys de Sant Joan de Pla de Corts

ESTATUT DE PROTECCIÓ

A nivell internacional, europeu o francès, la nostra tortuga està estrictament protegida, com també el seu hàbitat. L'espècie és citada a « l'arrêté » del 9 de juliol de 1999, que designa la llista de les espècies de vertebrats protegits amenaçats d'extinció a França. Les derogacions a la llei d'estricta protecció només són atorgades pel ministre encarregat del medi ambient.

LA TORTUGA I EL PONT DE CERET

La tortuga es veu implicada en l'enquesta mediambiental sobre la polèmica desviació est de Ceret amb el seu famós pont. Podem témer efectivament que les obres i la infraestructura, si es fan, tinguin un efecte molt negatiu sobre la nostra tortuga. Al ser una espècie estrictament protegida, la Ministra de la Transició Ecològica ella mateixa haurà de decidir si es deroguen les obres.

QUIN FUTUR PER A LA TORTUGA DE RIEROL?

El futur de la nostra tortuga està molt lligat al futur que volem per al nostre país. Si continuem un desenvolupament no sostenible, no respectuós de la biodiversitat, accentuant l'artificialització, participant en el canvi climàtic, en la baixada dels recursos hídrics... en aquest cas el futur de la tortuga, com el nostre, serà molt negre.

Seria hora de tenir en compte que som una espècie entre altres, i que quan destruïm directament o indirectament la biodiversitat, amenacem el nostre propi futur.

Referències:

Plan national d'actions en faveur de l'Emyde lépreuse (*Mauremys leprosa*)
<http://tortugues.cat/> pàgina web del Centre de reproducció de tortugues de l'Albera
Amb la contribució de Joan Budó, director del CRT l'Albera

LA MEVA HISTÒRIA DE L'OS

Suzanne SORS-BERNARD

Vice-presidenta "Pays de l'Ours"

La meva història de l'os va començar amb l'os de peluix que va arribar en el meu univers d'infància, el dia de Nadal dels meus cinc anys. He guardat un poc dins els records borrosos aquest moment meravellós. Aquest os tan bonic es deia Martin. És un nom corrent però el meu Martin era únic!. Encara avui, senyoreja sobre una butaca petita dins de la meva cambra.

Després vaig descobrir que des de l'alba dels temps havien existit veritables «Martin» als Pirineus, a les nostres « muntanyes regalades del Canigó », al nostre Vallespir. El meu avi, que era llenyataire als boscos catalans de l'Alt Vallespir, me contava històries d'ossos d'abans.

Al mes de febrer, a l'Alt Vallespir, i des de l'edat mitjana, se celebra la festa de l'os, on se representa l'etern conflicte entre l'os i l'home: os que causa la por, os admirat, os que esdevé home, os que té un nen amb una jove del poble que s'anomenarà « Joan de l'Os ». Les llegendes reviu...

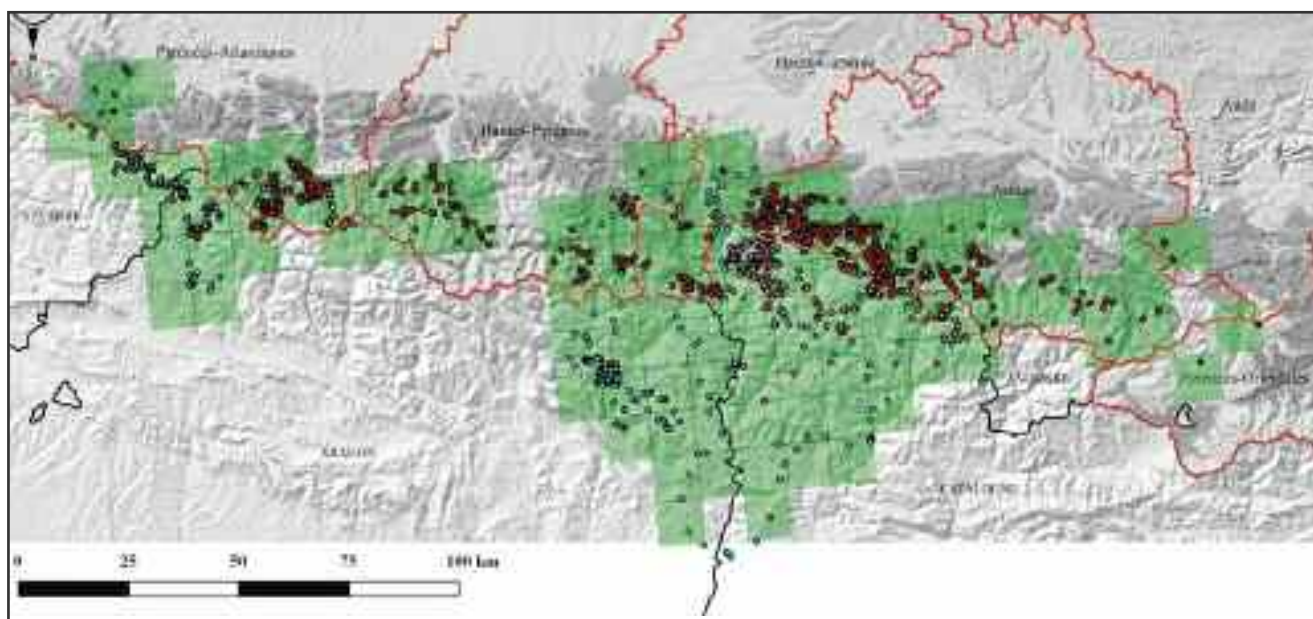
Els ossos han viscut des de mil·lennis als Pirineus, molt abans de la presència humana. En el passat els

ossos eren més nombrosos que avui, però també els homes als boscos, perquè tenien essencialment ocupacions pastorals i d'agricultura de muntanya.

El medi ambient pirinenc procura a l'os molts espais grans que són hàbitats favorables per menjar i criar els seus ossets. L'any 2020 van haver-hi molts naixements als Pirineus: nou ventrades i setze ossets! La natura és molt ben feta: una ossa que no ha menjat prou té poc greix per alimentar el seu fill, i llavors l'embrí no se desenvolupa.

Avui dia, naturalment és necessari de tenir en compte factors econòmics i socials per demanar-se si l'os té el seu lloc a les nostres muntanyes. La presència de l'os pot presentar-se com un atractiu turístic i així millorar l'economia d'un poble o d'una comarca de muntanya. Per exemple amb l'oferta de productes relacionats amb l'agricultura i ramaderia pròpies: formatges, mel, roba de llana, objectes decoratius fets de fusta, estampats amb la imatge de l'os... La qual cosa pot repercutir favorablement en l'hostaleria i els allotjaments del lloc.

DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA DE L'OS BRU ALS PIRINEUS, L'ANY 2019 - <https://piroslife.cat/>

Arribant al Parc Nacional dels Abruços a Itàlia, un logotip de la imatge de l'os assenyala que allí protegeixen els ossos. Eslovènia és la llar d'una gran població d'ossos bruns (uns 400 individus, cosins del nostre os bru pirinenc). Tot i que és un país molt petit, els eslovens estan units amb els seus ossos i saben viure amb ells.

Més a prop nostre, a la regió d'Astúries, al Parc Natural de Somiedo, hi viuen uns 250 ossos. El poble de Somiedo ha sabut posar en valor la imatge de l'os com a element dinamitzador del territori, i la trobem a tot arreu, a les botigues de records o en les especialitats de la regió.

La meua història de l'os m'ha portat fins aquí, a la passió per aquest animal magnífic, el rei dels animals, com explica Michel Pastoureau en el seu llibre "L'ours, histoire d'un roi déchu". Abans, el rei dels animals no era el lleó, sinó l'os, venerat, admirat i pensat com un avantpassat de l'home. La imaginació col·lectiva suposava que atreïa les noies joves, cosa que no agradava a l'església, i per això va intentar eradicar aquesta imatge proclamant que era el lleó el rei dels animals. El lleó està ben lluny de nosaltres!

Em vaig doncs implicar en l'associació que treballa per la protecció de l'os perquè els nostres Pirineus es mantinguin sempre vius. "Pays de l'Ours" té la seva seu a Arbas, un poble de la vall alta de la Garona. Alguns dels seus objectius són millorar la imatge de l'os i de tota la biodiversitat, portar informació a les escoles per un respecte de la muntanya, acompanyar turistes per les pistes de l'os... L'associació ha dut a terme amb èxit successives reintroduccions d'ossos d'Eslovènia, perquè son de la mateixa espècie, i aquest any celebra el 25è aniversari de la primera reintroducció. Nelly Ollin, aleshores ministre del medi ambient va venir a Arbas.

El més difícil és la gestió de conflictes amb els ramaders i caçadors. La voluntat de l'associació és d'arribar a una convivència pacífica amb tots els habitants, usuaris i visitants de la muntanya.

Som, totes les espècies animals i vegetals, anelles de la mateixa cadena. Cadascuna té la seva utilitat i és indispensable per l'equilibri de la vida a la terra. L'os és el que anomenem una espècie "paraigua". Es troba a la part superior de la cadena alimentària. Protegint l'os, protegim tot aquest ecosistema on viu una infinitat d'altres espècies i del qual formem part. Hem de deixar espai a la biodiversitat i al món salvatge, així retrobarem una muntanya viva. I hem de tenir l'esperança que els humans entenguin aquestes reflexions.

Cartell amb la imatge de l'os com a reclam turístic a Eslovènia

Paisatge de Eslovènia amb els boscos on viuen els ossos

Eslovènia 2007,
(Suzanne Sors-Bernard)

per Marcel Juanchich

La balsamina de Balfour i la balsamina comuna

Impaties balfouri
Impatiens glandulifera

Les dues plantes són cultivades com a ornamentals i provenen dels horts. Pertanyen a la família de les balsaminàcies, i en francès s'anomenen balsamine. La més petita és la *Impatiens balfouri* que creix fins als 80 cm. La *glandulifera* pot arribar als 2 m.

Són plantes anuals, que floreixen i tenen fruits i llavors el mateix any. Les flors poden ser blanques, rosades o purpúries. La gent les cull per fer ramellets. Els fruits exploten quan són madurs, i així les llavors marxen de la tavella.

Es troben sempre a la vora de l'aigua. Tenen llur origen en la serralada de l'Himàlaia, però no cal anar tan lluny per veure-les, només cal pujar fins a Arles, a la vora del Tec o dins del riu, a la font dels Boixos o sota el mas de les Guàrdies. Es poden veure també al costat dels canals de reg.

Les flors de la caputxina (*Tropaeolum majus*), utilitzades a la cuina, són molt semblants. Tot i així, aquesta planta no és una balsamina sinó que pertany a la família de les tropeolàcies.

Bibliografia: Bolos O de. & Vigo J. 1990 Flora dels Països Catalans, volum II, 921 p. Editorial Barcino, Barcelona
Fotografies: Marcel Juanchich i Montserrat Cailà

L'arbocer o llipoter

Arbutus unedo

L'arbocer, anomenat també cirerer d'arboç, cirerer de pastor, o llipoter al Vallespir, és un arbre de la família de les ericàcies.

La seva distribució és mediterrània, però arriba fins al sud d'Irlanda. A Catalunya creix en sòls àcids, habitualment entre alzinars, suredes i màquies dels 0 als 1.000 metres d'altitud. Pot arribar fins als 10 metres d'alçada, amb flors blanques o verdoses, en forma de campaneta. El seu fruit és una baia molt rugosa i de color vermell ataronjat: la cirereta d'arboç o llipoti, que és comestible i dolça. Es diu que, si se'n mengen massa, pot emborratxar, ja que conté una certa proporció d'etanol. Per tastar el seu gust madur, s'ha d'esperar fins l'hivern que és quan els fruits estan en el seu punt òptim. No és estrany de veure flors i fruits madurs de l'any anterior ja que els fruits triguen per madurar.

La fulla perenne d'aquest arbre i la seva resistència al foc l'han convertit en símbol d'immortalitat. Al Magrib, se'l considera un arbre beneït que espanta els malefics i protegeix de tots els mals.

En francès és l'arbusier, i en castellà, el madroño, símbol de la ciutat de Madrid.

Entre els noms de lloc del Vallespir i rodalies, trobem la Llipotereda a Palaldà, a La Jonquera i a Cantallops; el coll del Llipoter a Cervera, el còrrer dels Llipoters a Montesquiu, i el collet i la font dels Llipoters a Espolla.

NOTES DE LECTURA

LES NOMS DE LIEUX DU ROUSSILLON

De la protohistoire à nos jours

Renada-Laura Portet

L'Harmattan, París

Un altre llibre indispensable per als toponimistes i els lingüistes, però també per qualsevol persona interessada en la història del nostre país. Va ser publicat pocs dies després de la mort de la seva autora. Es tracta de l'actualització i traducció al francès de la seva tesi, publicada als anys 80 "Els noms de lloc del Rosselló". És un treball meticulós sobre una cinquantena de pobles, on Renada-Laura Portet fa una recerca de les arrels lingüístiques dels nostres noms, que encarnen la història i la cultura de la gent que ha anat formant la Catalunya del Nord.

TOPONÍMIA HISTÒRICA DEL TERME DE FIGUERES

Antoni Egea

Societat d'Onomàstica i Ajuntament de Figueres

Els vallespirencs coneixen el carrer Nou, els Tints, els Quatre Cantons, els Caputxins, Palol, el Palau. Són llocs de Ceret. De Ceret i també de Figueres! Aquest és un llibre de quasi 400 pàgines, fet amb paciència i treball sense límits. Consta d'unes 2.500 entrades de topònims de Figueres i Vilatenim. Amb abundants documents consultats als arxius de Girona, Figueres i Peralada des del segle IX, extractes de premsa, bibliografia i fonts orals. Tot plegat amb anècdotes inoblidables i completat amb llistes de cognoms del 1343 al segle XVII. Un nou referent de l'onomàstica de tot el nord de Catalunya.

EL JARDÍ DE LES OQUES

Àngel Rodríguez

Edicions Licàngel

Escriptor, editor, professor de filosofia i pastisser, l'Àngel Rodríguez acaba de publicar un llibre molt especial. "M'he inspirat en el joc de l'oca per escriure un poemari" declara. El poeta empordanès ha pres com a base el popular joc de l'oca, i en cadascuna de les seixanta-tres caselles escriu un poema inspirat en diferents moments de la seva vida. És un llibre volgudament personal. L'autor ens descobreix així el seu viatge, amb la idea que cadascú jugui després la seva pròpia partida. El col·lectiu d'artistes VIBRA hi col·labora amb unes fotografies de caràcter oníric per cadascuna de les caselles més representatives.

TEATRE

Miquel Sargatal repassa la creació i la jove història del Grup "El Galliner", una associació creada el 2010 per defensar el teatre i la llengua catalana a les terres del nord.

Per dir-ho clar i no insistir gaire en detalls poc granats, diria que la creació de la companyia està lligada a una obra teatral: "El món vist des de dalt", una comèdia escrita al 2001, que un dia vaig decidir muntar jo mateix. Em vaig envoltar d'amics i veïns dels encontorns, i junts, novells i neòfits, vam cloquejar com una gallina quan fa l'ou per primera vegada i vam alçar el vol. Durant una memorable vetllada al Vilar de Reiners, vam discutir cloc cloc cloc el nom de l'associació. Fidels a la tradició que vol que prenguem el nom

d'un lloc emblemàtic del terme (Fonfreda a Ceret, Ultrera a Sureda, La Força Real a Millars...), alguns van proposar el nom de la Font Calda. No gaire convençut, jo vaig proposar "el Galliner", i finalment, després d'haver escatainat força i trobat pèls als ous, van venir els quiquiriquics espaterrants que anunciaven l'adveniment del Galliner. Tot i això, i sense saber-ho, acabàvem de passar el Rubicó (o més aviat el bassal dels ànecs, l'expressió em sembla més encertada, fa?) i, molt ingènuament, vam consentir implícitament a la teoria de les gallines.

LA TEORIA DE LES GALLINES

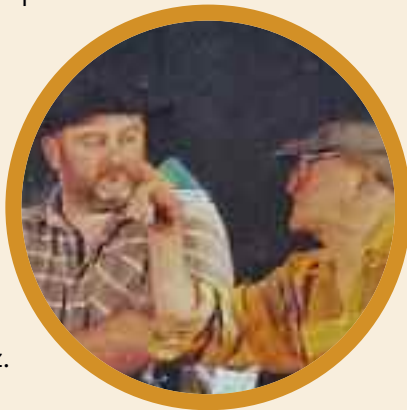

EL MÓN VIST DES DE DALT

Vam estrenar l'obra a Arles al juny del 2012 davant d'una sala plena com un ou. L'obra evocava l'aiguat tràgic del 40 i la set d'absolut d'un dels personatges (Simeó Pagès), una aspiració espiritual gairebé desconeguda per la gallina que, com tothom sap, no li interessa res, excepte el rebordall i els cucs del corral. Van seguir una vintena d'actuacions a tota la Catalunya del Nord, l'Empordà i fins a Barcelona.

Galls i gallines de la primera llocada:

Daniel Azema, Joan Balastegui, Gerard Busquet, Joan Pau Escudero, Titi Foch, Cathy Legaudin, Alà Picamal, Maico Pujolar, Joan Roger, Janó Salas, J.R. Sanchez.

EL CULTE DEL PELLOT

Amb El Culte, la gallina catalana alça la cresta i diu que no. Aquesta obra d'anticipació posa de manifest les amenaces que pesen sobre la nostra identitat col·lectiva i, cordant-se les esparidenyes fins els espe-

rons, els galls i les gallines del Galliner tornaven a engegar la lluita centenària per la reconeixença dels nostres drets.

Galls i gallines de la segona llocada:

Al gallinam de l'inici, es van afegir un gall mundà: Christian Burriez, galls de raça ultra local (*Gallus domesticus vallespirus*): Gilbert Brousset, Jean-Yves Carbone i Francis Vilà, una gallineta del Conflent: Myriam Bartrina, i un pollet de Perpinyà: Lola Lamonaca (9 anys).

NOMÉS UN LLOC TRANQUIL

Agitació i enrenou al galliner! La notícia acaba d'arribar: galls i gallines de l'Empordà (*Gallus domesticus japonadraspaspus*) s'integren a la companyia: Eva Sabater, Roger Egea i Ricard Sedó, als quals hem afegir Neus Descamps (*Gallus domesticus Ripollus*) que ens ve de més enllà de Molló. Aquesta aportació de sang nova ens dona ales! Les gallines locals cloquegen com mai havien cloquejat, els gallinarrats deixen de fer el pioc i els galls te fan uns quiquiriquics de primera.

Amb aquest nou equip muntem "Només un lloc tranquil", una obra que aborda la qüestió de les manies addictives amb saviesa i zenitud. Ai las! el cel ens cau al cap al mes d'abril del 2020. En ple confinament, Gilbert, el nostre gall estimat de Sant Llorenç de Cerdans, acaba de volar al cel. La notícia ens commou fortament i ens trenca les ales. A poc a poc es va cobrint de fosc el galliner. A dintre no se sent cap remor; les gallines passen el dia dormint, cadascuna al seu racó, el cap sota l'ala, mentre els galls graten la terra sense gana ni convicció. Alguns parlen fins i tot de deixar el lloc. Sembla que arribem a la fi...

En aquell moment el nostre gallinaire ens pon una altra covada. L'obra que acaba d'escriure es titula "El món i altres ximpleries". Amb penes i treballs aconseguim motivar la tropa. Jugarem per en Gilbert, diu, perquè ell ho voldria així, voldria que continuéssim i portéssim les seves gallinejades que van fer riure tant la gent. Aplaudiments i concert de clocs clocs clocs aprovadors; fins i tot sentim un quiquiriquic aflauit darrere de l'assemblea. Sembla que agafem ales altra vegada.

EL MÓN I ALTRES XIMPLERIES

Per muntar l'obra integrem un pollastre de Figueres: Brandon Caritg, i una gallina de Ceret: Ado Bonilla. Sí, d'acord, però... i la teoria de les gallines? Home! la qüestió és peluda. Jo diria que la gallina és una metàfora (he arribat a entendre-ho

després de tant anys de teatre), la metàfora d'aquesta realitat quotidiana que sempre és possible transcendir. Res és realment comú, ordinari, prosaic, mediocre o vulgar (això són judicis). Agafes un tema d'allò més comú (un gall i una gallina per exemple), el poses sobre la taula i l'examines atentament, sense perjudici, i sempre en treuràs alguna veritat d'interès. La gallina Walt Whitman (*Gallus americanus intellectuallus*) ho va dir en el seu temps: "No anomeno aquesta cosa gran i aquesta altra petita: qui omple el seu període i el seu lloc és igual a qualsevol..." Però mira, xerrem, xerrem, i el temps està passant. El sol ja es pon i aviat farà nit. Me n'he d'anar de pressa cap al galliner que els altres m'estan esperant perquè dormin.

En tornarem a parlar una altra vegada, fa? Adéu-siau, doncs, i cloc cloc cloc...

ROSARIO FÀBREGAS I VILÀ, dita ROSER FLUVIÀ,

Una dona d'exepció

Jean-Pierre SAQUÉ i MAILLART

Per què he decidit de parlar-vos de Roser Fàbregas i Vilà? perquè aquesta dona que va viure més de vint anys a Sant Llorenç de Cerdans va ésser una gran resistent, deportada a Ravensbrück.

L'ajuntament de Prats de Lluçanès, el seu poble nadiu de la província de Barcelona, té la intenció de retre-li un homenatge, enganxant a la seva casa nativa una llamborda commemorativa de la seva lluita contra l'ocupació nazi.

Rosario Teresa Josefa Fàbregas, filla de Ramon Fàbregas i de Teresa Vilà va néixer el 8 d'octubre de 1900 a Prats de Lluçanès. Es va casar el 1923 amb Josep Fluvià nascut a Sant Llorenç de Cerdans, fill de Joseph Fluvià i de Marguerite Llaurens, que va partir a Prats de Lluçanès per fer de mecànic. El matrimoni va tenir la primera criatura, Josep Fluvià dit Pepito, allí mateix, el 1924 i la segona, Enric dit Enriquet, a Vic el 1931, on els seus pares havien marxat per trobar feina. De Vic van partir cap a Barcelona on Josep va treballar en una fàbrica d'espardenyes. Més tard, el matrimoni va anar a viure a Sant Llorenç de Cerdans, poble conegut de Josep Fluvià per haver-hi nascut, on ell va fer de corder-espardenyer als tallers Ribes i Palau.

A partir de l'any 1939, amb l'èxode dels republicans espanyols que fugien de la dictadura franquista, Roser Fluvià, que els llorençans anomenaven familiarment «la Fluviana», va donar suport i ajut a molts d'aquest refugiats que passaven la frontera. Per la Roser, era una manera simbòlica d'ajudar el seu pare, un republicà convençudíssim, que fou detingut a la mateixa època, i condemnat a presó per un delicte de rebel·lió militar.

Durant la segona guerra mundial, Roser Fluvià va incorporar-se en una xarxa de resistència francesa anomenada "Réseau Alibi" que col·laborava amb els serveis d'intel·ligència britànics, per tal d'organitzar passos clandestins pels Pirineus de persones que fugien del nazisme.

ROSER FLUVIÀ DESFILANT AMB EL SEU MARIT EL 9 DE MAIG DE 1945 EN OCASIÓ DE LA CERCAVILA DE "LA LIBÉRATION"
(FOTO: ARXIU ENRIC FLUVIÀ)

FOTOGRAFIA DE ROSER FÀBREGAS I VILÀ
ARXIU ENRIC FLUVIÀ

Enric Fluvià, el fill més petit, es recorda perfectament d'aquells anys on la seva casa es va convertir en un refugi per totes aquelles persones pròfugues: jueus, però també gent procedent de diversos països d'Europa. La missió de la xarxa consistia en fer-les arribar a bon port fins al consolat britànic de Barcelona. Roser Fluvià havia travessat aquesta frontera un munt de vegades com a guia, i la seva casa de Sant Llorenç de Cerdans era un dels punts de connexió de l'etapa pels que anaven a Espanya i pels que en tornaven.

El comandant de la Guàrdia civil de Castellfollit de la Roca, Julián Prieto, va parlar una trampa a Roser Fluvià quan saltaria la frontera, però l'operació va avortar. Les informacions que tenia de Roser Fluvià de Sant Llorenç de Cerdans, com un element de pes dins de l'organització, van ser comunicats a la Gestapo a França? La veritat és que Roser Fluvià va ser detinguda la tarda del 12 de setembre de 1943, davant del seu domicili situat al primer pis de la Villa Belle Vue a Sant Llorenç de Cerdans, quan tornava de vespres de la capella de la Sort on solia anar cada diumenge.

L'Enric Fluvià sempre ha pensat que els alemanys havien estat informats d'una reunió que anava a celebrar-se en llur casa amb una persona molt important de la xarxa. En efecte, durant l'escorcoll que va seguir, dues persones més van ésser detingudes. Segons l'Enric, hi havia un guia de nom « Rossendo » del qual no recorda la identitat però que hauria mort deportat, i el coronel Pierre Malaise, director de l'oficina d'enllaç del Comitè Francès d'Alliberament Nacional a Madrid, que acabava d'entrar clandestinament a França com a emissari del general Henri Giraud. Pierre Malaise va ser alliberat gràcies a la intervenció del duaner André Parent, un resistent de la vall del Conflent que va aconseguir fer-

lo escapar i travessar els Pirineus pel coll de Finestrelles.

Roser Fluvià va ser conduïda a la Ciutadella de Perpinyà on la van tancar durant vuit mesos, colpejada i torturada durant uns interrogatoris exhaustors abans de partir a la presó de Tolosa de Llenguadoc on va sojornar un parell de mesos. Finalment la van ficar en un tren en direcció del camp de concentració per dones de Ravensbrück a Alemanya. Alliberada el 1945, al cap de dos anys de reclusió, va tenir la sort de sobreviure a l'infern dels camps de la mort. Roser Fluvià va tornar a Sant Llorenç de Cerdans, el 12 d'abril de 1945. En una foto del 9 de maig, amb l'ocasió del cercavila de «la Libération» la podem veure desfilar al costat del seu marit.

Esmentada en diversos llibres de història, Roser Fluvià va rebre moltíssimes medalles, distincions, títols i diplomes com ara la *Légion d'Honneur*. Enric Fluvià em va explicar que després de «la Libération», la seva mare va rebre la visita a Sant Llorenç de Cerdans del general, Henri Noetinger, comandador de la *Légion d'Honneur*, que es va personar a casa seva per agrair-li el seu compromís amb la Resistència. La seva mare havia fins i tot rebut una invitació del duc de Kent per a assistir a les festes de la coronació de la reina Elisabet II d'Anglaterra.

Roser Fluvià va morir el 1983 a Perpinyà i descansa per sempre a Sant Llorenç de Cerdans. En conclusió, podem dir que ha sigut una heroïna desconeguda, una combatent de l'ombra, l'activitat clandestina de la qual ha contribuït amb el seu granet de sorra a la victòria dels aliats i al final de la barbàrie nazi a Europa. Roser Fluvià es mereixeria un homenatge, com el del seu poble nadiu de Prats de Lluçanès, al seu poble d'adopció, Sant Llorenç de Cerdans.

DONES TREBALLANT AL CAMP DE CONCENTRACIÓ DE RAVENSBRÜCK
(FOTO: WIKIPÈDIA- BUNDESARCHIV, BILD 183-1985-0417-15 / CC-BY-SA 3.0)

3 DE MARÇ DE 2015, INAUGURACIÓ A BARCELONA D'UNA PLAÇA EN RECORD DE LES DONES DEPORTADES AL CAMP DE RAVENSBRÜCK, ALEMANYA, DURANT LA SEGONA GUERRA MUNDIAL
(FOTO: AJUNTAMENT DE BARCELONA)

EL CATALÀ DE LA FRANJA

La Franja de Ponent o simplement «la Franja» comprèn els pobles catalanoparlants d'Aragó. És un dels territoris pertanyents als països de llengua catalana. Limita amb el Cinca a l'oest, amb la Noguera Ribagorçana l'est i amb el massís dels Ports al sud. S'allarga per les tres províncies aragoneses (Osca, Saragossa i Terol).

Amb una població de 47.686 habitants (2007). Les comarques de la Franja són: l'Alta Ribagorça (Osca), la Llitera (Osca) el Baix Cinca (Saragossa) i el Matarranya (Terol).

La Franja és el territori on el coneixement oral del català és el més universalitzat. El saben parlar el 80,2% dels adults, que representen 33 743 parlants de català a la Franja (dades de l'última enquesta de 2014). L'any 2004 eren 42 000 persones, el 88,8% de la població adulta.

A tot l'Aragó, hi ha 55 513 parlants de català, segons dades censals.

A la Franja el català no és una llengua oficial i té una presència quasi nul·la a l'administració i als actes públics en general, limitada gairebé només a l'ensenyament (en què es pot estudiar com a assignatura optativa). La llei de llengües d'Aragó té, entre altres finalitats, regularitzar aquest aspecte. Aquesta llei va ser aprovada al final de 2009, i ha provocat diferents polèmiques i canvis legals posteriors.

El professor Ramon Sistac explicava el 2017 que des del punt de vista econòmic la influència de Lleida arriba fins a Binèfar o Barbastro, més enllà de la Franja; Binèfar, Montsó... formen part de la regió econòmica de Lleida; hem de pensar que Lleida arriba als 140.000 habitants mentre que Osca a penes té 50.000 habitants. Quan li pregunten què es pot fer des del Principat per millorar la situació del català a la Franja, respon que des de Barcelona no es pot fer gaire cosa, millor des de Lleida, des de la proximitat i la interrelació quotidiana. De fet les actuacions socioeconòmiques acaben tenint més pes que no les actuacions directes sobre la llengua: la Generalitat algun cop ha denegat atenció sanitària a gent de la Franja, i això ha estat molt negatiu; man-

tenir aquesta atenció, però, és una inversió important, en tots els ordres...

I en el camp de l'empresa privada s'arriben a donar situacions surrealistes. "Encara recordo la impossibilitat que em duessin un matalàs a Camporrells, ja que, segons la botiga no me'l podien servir perquè era a [la província d'] Osca, en canvi no hi hagués hagut problema si s'hagués tractat de la vall d' Aran, tot passant per la mateixa carretera!..."

Ramon Sistac Vicén és filòleg, lingüista i dialectòleg català. Professor a la Universitat de Lleida, és un dels experts més reputats del català occidental, dels parlars de transició cap a l'aragonès, i un dels més importants dialectòlegs de Catalunya.

Fraga

Calaceit

Benasc

Pel professor Natxo Sorolla, la situació sociolingüística del català en l'àmbit familiar a la Franja és complexa. En general els catalanoparlants continuen transmetent el català als seus fills, fins i tot quan són fills de parella mixta.

Els nivells d'ús del català en família són similars al llarg de les quatre generacions (avis, progenitors i fills). La transmissió intergeneracional es manté estable, i en algunes ocasions, en nivells superiors als del castellà. A més, els bilingües, que han rebut el català i una altra llengua a casa, tendeixen a privilegiar l'ús del català amb les generacions posteriors.

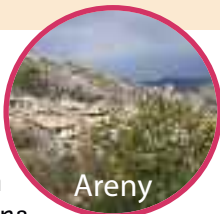
Però també el castellà està penetrant cada vegada més com a llengua familiar en les generacions més joves. De fet, entre aquestes generacions el català i el castellà ja tenen un volum similar en l'àmbit familiar. Esta qüestió, afegida a una absència de visibilitat pública i de prestigi del català, l'arracona en aquest àmbit. Si hi sumem que la població nouvinguda es manté força impermeable a la llengua, i que la família és pràcticament l'únic entorn on la població adquireix una competència suficient d'aquesta, tot fa pensar que esta dinàmica portarà la llengua a la minorització demogràfica, amb conseqüències en altres contextos, que poden acabar contagiant-se en l'àmbit familiar de la població més jove i les futures famílies.

Estos canvis van més enllà de l'entrada de nova població, que ha estat un factor generalitzat en la resta de territoris de llengua catalana.

Per l'envelliment demogràfic i l'emigració dels joves, la Franja va perdent població autòctona al llarg de tot el segle XX. Esta dinàmica demogràfica fins ara no havia tingut conseqüències negatives en el camp sociolingüístic. Els fluxos d'emigració anaven lligats amb l'absència dels fluxos immigratoris, que altres àrees costaneres i urbanes sí havien patit durant els anys 60 i 70, i per tant, havia estat favorable a la conservació de l'hegemonia catalanoparlant al territori. Però l'última dècada, s'ha vist com la tendència a perdre població autòctona s'ha mantingut, a la qual s'ha afegit un procés oposat d'arribada d'immigració estrangera, per la qual cosa els nivells d'ús de la llengua en l'àmbit familiar no només s'han reduït a nivell proporcional com a la resta de territoris, si no que també s'ha reduït el volum absolut dels catalanoparlants. Aquesta conjunció de minorització sociolingüística amb la recent minorització demogràfica, pot acabar per trencar el difícil equilibri del català a la Franja.

Natxo Sorolla Vidal és sociòleg i sociolingüista. És especialista en anàlisi de xarxes socials i sociolingüística, i ha fet recerca sobre el procés de substitució lingüística del català a la Franja de Ponent. És professor associat de la Universitat Rovira i Virgili, col·laborador de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC), professor visitant a la Universitat de Perpinyà i tècnic de la Xarxa CRUSCAT i investigador del CUSC-UB (Centre de Recerca en Sociolingüística i Comunicació de la Universitat de Barcelona)

L'Anna Puyal Borrell va néixer al Pont de Suert. Ha viscut a Mequinensa, Fraga i Barcelona. La seva mare i els pares del seu pare eren d'Areny (Ribagorça), on ella passa una bona part de les seves vacances. Ens explica que la vida social, acadèmica i comercial de la Franja que coneix, va lligada a la ciutat de Lleida. Fraga, que es troba a uns 30 km de Lleida, i fins i tot Areny, que és a 100 km al nord, tenen una relació habitual amb Lleida. Li preguntem directament: **“Ser de la Franja, què és?” “Ser de la Franja vol dir que no som ni d'aquí (de Catalunya) ni d'allà” (de l'Aragó).**

BIBLIOGRAFIA:

LA LLENGUA A CASA I LA TRANSMISSIÓ LINGÜÍSTICA INTERGENERACIONAL Natxo Sorolla, Universitat Rovira i Virgili (URV) Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació (CUSC-UB) dins LLENGUA I SOCIETAT A LA FRANJA Anàlisi de l'Enquesta d'usos lingüístics (2004-2014) Natxo Sorolla (coord.) Zaragoza : Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2018

LA FRANJA, TERRA DE FRONTERA. Debat-diàleg amb Ramon Sistac (transcripció) dins del Cicle de debats “Què me'n dius, del domini lingüístic”, organitzat per la “Plataforma per la llengua”, bar “El Paraigua”, Barcelona, 10/05/2017. blocs.mesvilaweb.cat

Wikipedia ca.wikipedia.org/wiki/Franja_de_Ponent

Vall-de-roures

Tamarit

AUCA DEL MEDI AMBIENT

Joan Vilamala i Terricabres - Il·lustracions Jaume Gubianas 2017

www.auques.cat

1. Per més que siguis petit, eixerida o eixerit, fes que el món sigui millor millorant-ne la llavor.

2. La Terra és com un jardí que és de tots, de tu i de mi. Oï que vols que faci goig? Doncs no facis pas el boig...

3- ...embrutant-la a tort i a dret, que a un planeta com aquest, de prats verds i de cel blau, la brutícia no hi escau.

4. Com que l'aigua és un bé escàs, estalvia-la, ai las!, que per dur la boca neta no cal fer vessar l'aixeta.

5- En el bany vés lleugeret, que per dur el darrere net tampoc cal un oceà, ni tan sols saber nedar.

6- A l'escola o al carrer mai no llencis cap paper i si el llença el teu amic, vés i clava-li un pessic.

7- Fes servir la paperera: sol ser la millor manera de deixar l'entorn ben net de papers i de xiclet.

8- Les deixalles selecciona. Fes com fan a Barcelona a Ceret, al Riberal, o al meu poble tant se val.

9- Tenen contenidors grocs, verds i blaus, i no són pocs, on col·loquen, i fan bé, el vidre, llauna i paper.

10- Pensa que tot s'aprofita. És allò que diu la dita: «Laura fondo, posa fems i tu deixa córrer el temps.»

11- No treballes, doncs, en va si ajudes a reciclar, que tard o d'hora germina el fruit de la disciplina.

12. I el tabac? Fora fumera! Que fa mal a la cartera, a la gola i als pulmons. Vols encara més raons?

13- T'has fixat qui fa l'endrega d'aquest món, sense fer fressa? El pagès, l'escombriaire... Després tot pren un nou aire.

14. Aire fresc, de netedat, a ple camp o a la ciutat; de bellesa i harmonia que ens retorna l'alegria.

15- Si vols net el teu planeta tingues l'habitació neta, que una feina tan immensa és a casa on es comença.

16- Permeteu-me, doncs que acabi amb la allò que deia un savi en un breu, brillant, article: «Si vols un món net, recicla.»

EL VOLÓ

CERET

SANT JOAN DE PLADECORTS

ARLES

ELS BANYS

MORELLÀS - LES ILLES

REINERS

SI O CAT